

บทที่ 10

สมัยฟื้นฟูวิทยาการในประเทศอิตาลี ฝรั่งเศส และอังกฤษ

สมัยฟื้นฟูวิทยาการในประเทศอิตาลี

สมัยฟื้นฟูวิทยาการ เปรียบเสมือนแสงสว่างที่ส่องเข้าไปในยุคแห่งความมืดในจิตใจของชาวยุโรป เป็นรากฐานของอารยธรรมสมัยใหม่ที่จะตามมาภายหลัง ความเจริญทางจิตใจ แค่มิผลเพียงในหมู่ชนชั้นสูง และผู้มีการศึกษาเท่านั้น สามัญชนส่วนใหญ่ทั่วไป ยังคงมกมายอยู่ในความคิดแบบเดิมอย่างจับจิตจับใจ จนยากที่จะชักจูงให้หันมานิยมความคิดสมัยนี้โคสำเร็จ ความประวัติกออารยธรรมยุโรปสมัยฟื้นฟูวิทยาการ เริ่มราวคริสต์ศักราชที่ 14 และสิ้นสุดลงในราวคริสต์ศักราชที่ 17 ประเทศอิตาลีเป็นแหล่งกำเนิด ต่อจากนั้นก็ไ้เป็นแบบฉบับให้แก่ประเทศเพื่อนบ้าน คือ ฝรั่งเศส เยอรมันนี ยุโรปภาคเหนือ และอังกฤษตามลำดับ

การฟื้นฟูวิทยาการเกิดขึ้นในอิตาลีประมาณปี ค.ศ. 1350 การฟื้นฟูของเก่าควยความรำลึกถึงความยิ่งใหญ่ของชาวโรมันนั้น เป็นธรรมดาที่จะดึงดูดความสนใจของชาวอิตาลี นอกจากเหตุผลนี้แล้ว เหตุผลอื่นก็คือ ความเมืองต่าง ๆ ของอิตาลีเป็นที่อยู่อาศัยของผู้มีจิตใจไปในทางโลกมากกว่า อันได้แก่สามัญชน และเจ้าผู้คุมครองผู้ซึ่งหันมาสนใจในสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับมนุษย์และเลิกสนใจในสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับพระเจ้าเป็นเจ้า

การฟื้นฟูศิลปะวิทยาการของอิตาลีรุ่งเรืองที่สุดประมาณปี ค.ศ. 1500 ผลงานที่แสดงถึงความเจริญสูงสุดของขบวนการนี้ก็คือ ผลงานทดลองของลีโอนาร์โด ดา วินชี (สิ้นชีวิตในปี ค.ศ. 1519) เกี่ยวกับโลกโคยใช้ศิลปะ

สังเกตุการณ์อย่างละเอียดเกี่ยวกับมนุษย์ และวัตถุต่าง ๆ รวมทั้งผลงานการวิจัยของนิโคโคโล แมคคีเวลลี เกี่ยวกับธรรมชาติ และการใช้อำนาจการเมืองโดยอาศัยประสบการณ์ส่วนตัว และการศึกษาคำราของนักเรียนสมัยคลาสสิก หลังจากนั้นต่อมาไม่นาน นิโคโลัส คอเปอร์นิคัส (สิ้นชีวิตในปี ค.ศ.1543) แม้จะถึงแก่กรรม ณ เมืองคราเคอว์ แต่ก็ได้ปลงกระดูกทางบ้านสถปัญญาจากมหาวิทยาลัยปัวตัวที่เขาได้รับการศึกษาอบรมมา และไมเคิล แอดเจโร ปัวนาร์โรติ (สิ้นชีวิตในปี ค.ศ.1564) ต่างได้เล็งพิงพาเหตุผลของมนุษย์ซึ่งดูไม่แน่นอน ในผลงานของลีโอนาร์โด และแมคคี เวลลี แมคคีเวลลี นั้นต้องเคืองร้อนทุกขใจเพราะความสงสัยเกี่ยวกับทุกสิ่งทุกอย่าง แม้แต่ในคุณค่าของงานศิลปะของเขาเอง ส่วนระบบสุริยจักรวาลในวิชาดาราศาสตร์ของคอเปอร์นิคัส ซึ่งสันนิษฐานว่าดาวพระเคราะห์นั้นมีการโคจรเป็นรูปวงกลม ไม่ใช่รูปวงรี ก็ได้แนวคิดมาจากระบบไพราโกรัสใหม่ของกรีก และมักจะขัดกับสถิติที่ได้จากการสังเกตการณ์

ผู้ฟื้นฟูวิทยาการที่สำคัญของอิตาลี คือ

ฟรานซิส เพทราก (ค.ศ.1304-1374) เป็นผู้สร้างบทซอนเนต (Sonnet) โค้อย่างสมบูรณ์แบบไม่มีที่ติ เพทรากนับเป็นกวีอิตาเลียนที่ใช้ภาษาพื้นเมืองได้ไพเราะที่สุด เขาได้รับการยกย่องว่าเป็นกวีทางแสดงอารมณ์

จิโอวันนี โบคัชซิโอ (ค.ศ.1313-1375) เป็นชาวยุโรปคนแรกที่สามารถอ่านภาษากรีกได้ เขาได้ชื่อว่าเขียนบทร้อยแก้วโคคี่ที่สุดของยุคนี้ สิ่งที่ทำให้ชื่อเสียงให้เขามากที่สุดคือ การเขียนนิยายชวนหัว แสดงบุคลิกลักษณะต่าง ๆ ของมนุษย์ในสังคม เช่น เกี่ยวกับบทละครของเชคเปียร์ นิยายซึ่งขึ้นชื่อของเขามีอิทธิพลมากคือ เดคาเมอรอน เป็นหนังสือรวมนิยาย 100 เรื่อง เป็นเรื่องที่ถากถางสังคม

ที่นิยมแหลมที่สุดของยุค เป็นแบบแผนของการแต่งนิยายประชกเสียดสีสังคมใน
ยุคต่อ ๆ มา

ปรัชญาการเมืองยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการในอิตาลี นักปราชญ์อิตาลียุคนี้
เรียกว่านักมนุษยนิยม หันไปนิยมความคิดของเพลโตเป็นส่วนใหญ่ บางก็หันไปศึกษา
งานของอริสโตเติล และปรัชญาของปราชญ์ชาวกรีกอื่น ๆ นักปรัชญายุคนี้ของอิตาลี
ที่เด่น ๆ คือ

นิโคลัสแห่งคูซา นิโคลัสเห็นว่าจำเป็นต้องปฏิรูปสถาบันศาสนาจึงได้
แยกตัวออกมาจากสำนักเกม แล้วทำการปรับปรุงให้อยู่ในลักษณะที่ถูกต้อง เริ่มต้น
อยู่ในวงบุคคลจำกัดปรากฏเป็นสถาบันในรูปใหม่ คนทั่วไปยอมรับว่าถูกต้อง
และนิยมนับถือ นิโคลัสแสดงทัศนะไว้ว่า พระเจ้านั้น เราสามารถจะเข้าถึงได้ด้วย
ญาณทางจิตโดยตรงในแต่ละบุคคล ไม่ใช่จะเข้าถึงได้ด้วยสติปัญญาอย่างที่ใช่ ๆ
กันอยู่ นิโคลัสแสดงทัศนะเกี่ยวกับพระเจ้าท้อไปอีกว่าปัญญาของคนเราคงแตกต่างกับ
โมหะเสียแล้ว จึงมีคัมภีร์ไม่สว่างพอที่จะเข้าถึงพระเจ้า เพราะพระเจ้าเป็น
อุดมสัจจะ เป็นที่รวมของสิ่งทั้งปวง ซ้ำซัดแย้งในลักษณะต่าง ๆ เป็นอันยุติลงใน
พระเจ้าทั้งสิ้น ปัญหาต่าง ๆ ถึงพระเจ้าแล้วกลายเป็นความเรียบร้อยลงตัวได้
หมดสิ้น นิโคลัสแห่งคูซา เป็นนักการศาสตร์ได้แสดงทัศนะไว้ว่า โลกนี้หมุนรอบ
ดวงอาทิตย์ และโลกอื่นก็เป็นเช่นเดียวกับโลกนี้มีอยู่เป็นจำนวนมากมาย ทัศนะ
ดังกล่าวนี้ยอมรับกันว่าเป็นความจริง จนไม่รู้สึกรับผลใจเสียแล้วสำหรับคนปัจจุบัน
เพราะมีเครื่องมือและวิธีการพิสูจน์ให้เห็นจริง แต่สำหรับคนในอดีตก็ตกลงลำบาก
อยู่ไม่น้อย ที่จะให้คนทั้งหลายรับฟังและเชื่อด้วยความสนธิใจ ระยะเวลาเวลาจึงมี
ความจำเป็นอยู่ในเรื่องเช่นนี้

พิซซีโน แห่งอิตาลี ในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 15 ที่เมืองฟลอเรนซ์ ศูนย์กลางของอิตาลี ได้เกิดสมาคมปรัชญาสายเพลโตขึ้นมา บิคามารคาของพิซซีโน ต้องการให้พิซซีโนศึกษาแพทย์แต่พิซซีโนมีเพื่อนรักทางศาสนามาก่อน จึงได้หันมาบวชตามเพื่อน และใช้ชีวิตอยู่ในเมืองฟลอเรนซ์เป็นส่วนใหญ่ ได้แปลปรัชญาซึ่งวิจารณ์โดยเพลโต รวมทั้งปรัชญาของคนอื่น ๆ เช่น โพลไคไนส์ เป็นต้น การกลับไปหาปรัชญาของเพลโตและปรัชญากรีกอื่น ๆ เป็นข้อที่น่าสนใจเอกอย่างยิ่งประการหนึ่งในยุคนั้น งานสำคัญอย่างหนึ่งของพิซซีโนคือ เทววิทยาแบบเพลโต พiszซีโนได้สนใจมนุษย์นิยมอีกด้วย และแสวงหาจุดหมายปลายทางของงานนั้น ตามวิธีการของเพลโต พiszซีโนกล่าวว่า "ปรัชญาของเพลโตเข้ากันได้กับศาสนาคริสต์" ในขณะเดียวกันถือว่า เซนต์ ออกัสติน เป็นผู้นำทางทัศนะ และกล่าวไว้อย่างน่าพิศวงว่า "ปรัชญาและศาสนาคือการแสดงออกของความคิดหรือเป็นตัวแทนของจิตใจที่แต่ละบุคคลจำกัดของปรารถนา เพื่อบรรลุจุดหมายสูงสุดในชีวิต ความดีขั้นสูงสุด ไม่ได้ผูกขาดไว้กับสถาบันศาสนาเท่านั้น สำคัญที่พลังกระตุ้นในจิตของแต่ละบุคคล พiszซีโน ยืนยันว่า เพราะแรงกระตุ้นในจิตนั้นเอง วิญญาณทั้งหลายจึงแสวงหาสิ่งจะพยายามเข้าถึงพระเจ้าเป็นคน พลังกระตุ้นดังกล่าวนี้เป็นเรื่องธรรมชาติของมนุษย์ เพราะทุกภาวะแสวงหาจุดสูงสุดของตัวเอง และทุกภาวะมีจุดหมายสูงสุดอยู่แล้ว สิ่งทั้งหลายถายทอดมาจากภาวะสูงสุด หมายความว่า ภาวะสูงสุดเป็นบ่อเกิดของสารทั้งหลาย พiszซีโนให้เหตุผลไว้ว่า ภาวะมีระดับต่าง ๆ กันพระเจ้าเป็นภาวะสูงสุดแห่งภาวะทั้งปวง เป็นบ่อเกิดของสิ่งทั้งปวง ความขัดแย้งต่าง ๆ จะลงเอยที่พระเจ้า วิญญาณของทุกคน ค้ำรงอยู่ระหว่างพระเจ้ากับกายของวิญญาณเอง และวิญญาณจะต้องมีร่างของตัวโดยตรงอีกร่างหนึ่ง เมื่อวิญญาณยังไม่สามารถบรรลุจุดหมายสูงสุดในโลกนี้ได้ จึงต้องมีโลกหน้า เป็นโลกที่วิญญาณจะบรรลุจุดหมายสูงสุดเท่านั้น และในการนี้ การประสานร่างกายใหม่จึงจำเป็น (นี่เป็นทัศนะของการเอาร่างกายไปเกิดอีก)

ลอเรนโซ วัลลา มีชื่อเสียงในฐานะนักประวัติศาสตร์และนักปรัชญา วัลลา มีความเชื่อว่าความดีสูงสุดของมนุษย์คือความสำราญอย่างเงียบ ๆ และถูจะไร เหตุผลที่คนเราจะต้องตายเพื่อประเทศชาติ ส่วนลิโอนาโด คาวินชี แม้จะไม่มีงานเขียนที่ถือเป็นตำราทางค่านปรัชญาได้ก็ยังคงได้รับเลือกให้เป็นปราชญ์ทางการเมือง เพราะเขาเป็นคนแรกที่ประมาณการมอบความไว้วางใจให้กับผู้มีอำนาจหน้าที่ว่าเป็นแหล่งที่มาของข้อเท็จจริง เขามีความคิดที่เป็นปรัภักษ์ต่อสังคมอย่างรุนแรง ปราชญ์อิตาลีที่สร้างปัญหาให้ผู้ศึกษามากที่สุดคือ นิโคโล แมคคีเวลลี หนังสือที่มีชื่อของเขา คือเรื่อง The Prince ซึ่งเขาได้เขียนประกาศอย่างเปิดเผยว่าเขาชอบระบบเผด็จการ เขาถือว่าหน้าที่สำคัญที่สุดของผู้ปกครองคือจะต้องแสวงหาอำนาจ รักษาอำนาจ และการขยายอำนาจ ถ้าจำเป็น ผู้ปกครองจะใช้วิธีการใด ๆ ก็ได้ที่จะช่วยให้คนประสบความสำเร็จตามหน้าที่ของตน ถือว่าเป็นความยุติธรรม ความชอบธรรม ความดี แมคคี เวลลี ยืนยันว่ามนุษย์มักจะคำนึงถึงผลประโยชน์ของตนเองก่อนอื่น กระจายอำนาจและโลกในทรัพย์สินสมบัติ คอยแก่งแย่งชิงกันอยู่ตลอดเวลา ผู้ปกครองควรจะมีให้แตกกัน คนเองจะไปลอบกบฏ และได้ประโยชน์จากการแตกรวางของผู้อื่นด้วย

วิทยาศาสตร์ของยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการในอิตาลีในศตวรรษที่ 15 อิตาลีเป็นศูนย์กลางของการศึกษาวิทยาศาสตร์ในยุโรป คนทั่วยุโรปเดินทางมาศึกษาในมหาวิทยาลัย อิตาลี เช่น วิชาดาราศาสตร์ คณิตศาสตร์ ฟิสิกส์ และการแพทย์ ฯลฯ

คาร์คิโน แห่งอิตาลี นักปรัชญา นักคณิตศาสตร์ และนักฟิสิกส์ที่สำคัญของอิตาลี มีทัศนะทางธรรมชาตินิยมโดยถือว่า "สิ่งหนึ่งถ้ายทอดมาจากสิ่งหนึ่ง และเกิดเป็นสิ่งใหม่อยู่ตลอดสาย" "สิ่งทั้งหลายมีการขยายตัวได้เป็นอนันต์"

ไม่เหลือที่ว่างเปล่าได้เลย สิ่งทั้งหลายมีวิญญาณโลก เป็นผู้ผลิต และให้เคลื่อนไหว ความลงกันได้และความขัดแย้ง ความรัก ความชัง มีอยู่ทั่วไป แสงสว่างและความอบอุ่นคืออาการปรากฏของจอมวิญญาณ" "กฎหมายจำกัดกวดขัน และมีความกลมกลืนกับศาสนา เพื่อให้มนุษย์ดำรงชีวิตอยู่อย่างถูกต้อง ตามพระกรูณา ของพระเจ้า ทิศนะต่าง ๆ ของคาร์คะโน เป็นปรัชญาประยุกต์ด้วยคณิตศาสตร์และ ฟิสิกส์ ขอความแสดงทัศนะต่าง ๆ ของคาร์คะโน แม้เป็นประเด็นสั้น ๆ ก็มี เนื้อหาควรพิจารณาด้วยเหตุผล บรูโนเป็นนักปรัชญาชาวอิตาลีเลียน ชั้นแรกนับถือ ศาสนาโรมันแคธอลิก ที่เซนต์โคมินิค ตั้งขึ้นในกรุงโรม ต่อมาเกิดความไม่พอใจ หลักการของสถาบันดังกล่าว จึงได้ออกจาริกไปยังยุโรปและเข้าร่วมมือกับสถาบัน ศาสนาที่ปฏิรูปขึ้นใหม่ บรูโนได้แสดงทัศนะคัดค้านตรรกศาสตร์ของอริสโตเติล รวมทั้งวิชาวากวยจักรวาลของอริสโตเติลด้วย บรูโน มีทัศนะหนักไปทางนิโคโคลาส แห่งคูซา โดยถือว่า "ทุกอย่างมีจิต พระเจ้ากับธรรมชาติเป็นอันเดียวกัน สัจภาพ ไม่ว่าจะพิจารณาในรูปใด ย่อมลงรอยกัน" บรูโนได้แสดงทัศนะอีกหลายอย่าง เช่นที่จะนำมากล่าวต่อไปนี้ "แต่ละสิ่งแต่ละอย่างเป็นอนันตะ และไม่มีอนันตะใด เป็นสอง เพราะจะไปจำกัดซึ่งกันและกัน" "พระเจ้าคือภาวะทั้งปวง จักรวาลคือ การแสดงตัวของพระเจ้า พระเจ้าเป็นหัวใจของจักรวาล และเป็นจอมแห่งวิญญาณ ทั้งปวง คนคืออนุภาคมาจากพระเจ้า และกลับเข้าหาพระเจ้าอีก" ทฤษฎีที่ว่า "โลกหมุนรอบดวงอาทิตย์" ได้พิมพ์ขึ้นก่อนบรูโนเกิด ทำให้บรูโนปลงใจว่า "จักรวาลมีความเป็นหนึ่ง ดวงอาทิตย์เป็นศูนย์กลางของจักรวาล" ทิศนะทางศาสนา ที่เชื่อถือกันมานานถือว่า "พระเจ้าเป็นศูนย์กลางของสิ่งทั้งปวง เป็นศูนย์กลางของ จักรวาล" เมื่อบรูโนถือว่า "ดวงอาทิตย์เป็นศูนย์กลางของจักรวาล" ไปเช่นนี้ เท่ากับโอนความเป็นใหญ่ของพระเจ้ามาไว้กับดวงอาทิตย์ และทัศนะอื่น ๆ อีก เป็นเหตุให้บรูโนถูกจับตัวนำไปยังกรุงโรมต้องโทษประหารชีวิต แล้วเผาศพที่

หลักประหารนั่นเอง ทักษะทางวิทยาศาสตร์ในระยะเริ่มแรกเกิดขึ้นตรายแก่ผู้แสดง
ทักษะในทำนองนี้มากค้อมาก ส่วนใหญ่เพราะขัดกับหลักการทางศาสนา หากหลัก
การศาสนาประกอบด้วยเหตุผล ตรงตามหลักวิชาแบบใหม่ที่เรียกว่าวิทยาศาสตร์แล้ว
การต้องโทษอย่างหนักเช่นนี้ ก็ยากที่จะเกิดขึ้น หรือจะเกิดขึ้นบ้างก็เห็นจะน้อยมาก

กาลิเลโอ (ค.ศ.1564-1642)

เกิดที่เมือง Pisa เมื่อวันที่ 15 กุมภาพันธ์ ค.ศ.1564 เป็นบุคคลแรกที่ประดิษฐ์
กล้องโทรทรรศน์ ได้ค้นพบดาวบริวารของดาวพฤหัสบดี 4 ดวง วงแหวนของดาว
พระเสาร์และจุดในดวงอาทิตย์และทางช้างเผือก เขาสามารถคะเนระยะทางของ
ดาวนพเคราะห์ได้อย่างคร่าว ๆ ค้นพบว่าโลกมีโคเป็นศูนย์กลางของจักรวาล
มีผลทางความรู้สึกของคนสมัยนั้นเหมือนกัน คือรู้สึกว่าคุณค่าของคนเป็นดวงตุล
ที่ปลิวคลั่งอยู่ในกลไกของจักรวาลที่หมุนเวียนไม่มีที่สิ้นสุดเท่านั้นเอง กาลิเลโอมี
ชื่อเสียงที่สุดในฐานะนักฟิสิกส์ซึ่งที่เรารู้จักกันในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับแรงแห่งความถ่วง
จำเพาะ ฯลฯ

การฟื้นฟูทางสรีรวิทยาและการแพทย์ของยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการนี้
มหาวิทยาลัยปาдуаเป็นแหล่งสอนวิชานี้ที่มีชื่อเสียงยิ่ง วงการแพทย์ได้รู้จักกลไก
ของการหมุนเวียนของกระแสโลหิต และการทำงานของอวัยวะภายในร่างกาย
จากชาวอิตาลีในยุคนี้ยิ่งกว่าที่เคยได้ทราบมาในยุคใด ๆ

การฟื้นฟูวิทยาการทางค่านิยมากรรม และจิตรกรรมของชาวอิตาลี
ที่ได้เป็นที่ยอมรับว่าเป็นปฏิมากรที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของโลก และของยุคนี้คือ ไมเคิล
แองเจโล ปิรานาร์รอตตี เป็นศิลปินที่สามารถ ยอกเยียมทั้งในค่านิยมากรรม
ปฏิมากรรม - จิตรกรรม ตลอดจนเป็นกวีและวิศวกรรวมเอากว๊าย ไมเคิล แอลเจโล

มีชื่อเสียงเมื่อสันตะปาปาจูเลียสที่สองทรงมีบัญชาให้เขาวาดภาพประดับผนังในโบสถ์ซิสเตียน ที่นครวาติกัน ใน ค.ศ. 1508 เขาปิดประตูขังตัวเองอยู่ถึง 4 ปี จึงวาดเสร็จ ลักษณะการวาดภาพของเขาต่างกับของ ลีโอนาโด ดา วินชี มาก รูปของเขามีส่วนสำคัญที่มาเหมือนรูปปั้นมากกว่ารูปวาด เข็มไปคล้ายพลังเหนือธรรมชาติ ภาพที่เขาวาดใน "Sistine Chapel" นี้แสดงเรื่องราวในพระคัมภีร์เก่าและใหม่ ตั้งแต่การสร้างโลกสร้างมนุษย์ กำเนิดของความบาป ความพิณาศของมนุษย์จนถึงที่พระเยซูเสด็จมาพิพากษาโลก ตลอดจนภาพ CHRIST AND MADONNA FROM THE LAST JUDGEMENT และภาพ CREATION OF ADAM แสดงให้เห็นความทรงพลังมหาศาลของพระเจ้า และความอ่อนแอของมนุษย์ แม้จะมีร่างกายใหญ่โต แตกปวกเปื่อย ทำให้ภาพของพระเจ้าดูทรงมหิทธานุภาพยิ่งนัก อิทธิพลที่เขาทิ้งไว้ให้ศิลปินรุ่นต่อมาคือ การแกะสลักรูปขนาดมหึมา ซึ่งมีส่วนสำคัญถูกต้อง การใช้รูปแกะสลักเหล่านี้ ประดับสถานที่ต่าง ๆ และการแสดงพลังที่ถูกบังคับกดขี่ทำให้เกิดการตั้งเครือข่ายอย่างรุนแรง ลีโอนาโด ดา วินชี เป็นอัจฉริยะบุรุษที่มีความสามารถรอบตัว เช่นเดียวกัน ไมเคิล แอนเจโล คือเป็นทั้งจิตรกร ปฏิมากร สถาปนิก นักดนตรี นักประพันธ์ วิศวกร นักวิทยาศาสตร์ เขาได้เขียนหนังสือไว้หลายเล่มเกี่ยวกับวิทยาการต่าง ๆ ที่เขาสนใจ ภาพเขียนส่วนใหญ่ของเขาเกี่ยวกับประวัติของพระเยซู เช่น ภาพพระมารดามาเรียและพระบุตร เขาสนใจในการศึกษาใบหน้าท่าทางของคนประเภทต่าง ๆ ตั้งแต่วัยทารกจนถึงวัยชรา ทุกชั้นวรรณะ เพื่อนำมาประกอบในการเขียนภาพ ภาพที่มีชื่อที่สุดของเขาคือ The last supper (พระกระยาหารมื้อสุดท้าย) ในภาพพระเยซูถูกห้อมล้อมด้วยอัครสาวก 12 คน เป็นตอนที่พระเยซูตรัสว่า "จะมีคนหนึ่งในพวกท่านทรยศต่อเรา" ยูดาห์ อิสคาริโอท ทรยศถูกมาจับพระเยซูเป็นอาณัติสัญญาณาให้ทหารโรมันรู้ว่าคนไหนพระเยซู ความสำคัญของภาพนี้อยู่ที่แสดงอารมณ์ออกได้เป็นเลิศ ภาพเขียนอีกภาพหนึ่งของเขา

ที่มีชื่อเสียงไปทั่วโลกอีกภาพหนึ่งคือ ภาพโมนาลิซา ลีโอนาโดรักภาพนี้มาก ความงามของภาพนี้อยู่ที่ความอ่อนละมุนละไมของผิวกาย ใบหน้าและมือที่ได้ส่วนสัดส่วน และผาคคลุมศรีษะบางเบาจนแทบมองไม่เป็นคล้ายตาเปล่า มีใบหน้าเฉย สงบ ไม่ยิ้ม และดวงตามีชีวิตชีวา ภาพนี้ปัจจุบันอยู่ในพิพิธภัณฑสถาน ในประเทศฝรั่งเศส

ในยุคนี้อิทธิพลของจิตรกรประเทศต่าง ๆ แพร่ไปทั่วยุโรป แต่เมื่อเทียบกับงานของจิตรกรเอกของอิตาลีแล้ว ผลงานของจิตรกรยุโรปต่าง ๆ ก็จะค่อยในคุณค่าทางศิลปะลงไป

ภายหลัง ค.ศ. 1550 การฟื้นฟูศิลปวิทยาการในอิตาลีก็เริ่มเสื่อมลง เนื่องจากอิตาลีได้สูญเสียความเป็นเอกในทางเศรษฐกิจ การค้นพบโลกใหม่ในปลายศตวรรษที่ 15 (1493) โดยายศูนย์กลางการค้าจากทะเลเมดิเตอร์เรเนียนมาอยู่บนภาคเหนือทวีปยุโรปมากขึ้นและทำให้ดินแดนส่วนที่เป็นยุโรปตะวันตกได้กลายเป็นศูนย์กลางของอารยธรรมยุคใหม่

การฟื้นฟูศิลปวิทยาการในประเทศฝรั่งเศส

การฟื้นฟูศิลปวิทยาการ หรือที่เรียกว่า เรอเนซซง นั้นคือการฟื้นฟูทางด้านวรรณคดี ศิลปะ และวิทยาศาสตร์ ที่เกิดขึ้นในยุโรปในศตวรรษที่ 15 และ 16 โดยได้รับอิทธิพลมาจากอารยธรรมกรีกและโรมันสมัยโบราณ ปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้มีการฟื้นฟูศิลปวิทยาได้ดียิ่งขึ้น ได้แก่การค้นพบวิธีพิมพ์หนังสือ โดยชาวเยอรมันที่ชื่อว่า โยฮัน กูเตนเบิร์ก (ค.ศ. 1398-1468) เป็นผู้ประดิษฐ์เครื่องพิมพ์ที่เคลื่อนที่ได้เป็นคนแรก อันทำให้มีการพิมพ์ผลงานประพันธ์ของผู้ประพันธ์สมัยกรีกและโรมันออกเผยแพร่อย่างกว้างขวาง คึงได้กล่าวในบทก่อนแล้วว่า การฟื้นฟูศิลปวิทยาการนี้เริ่มอุบัติขึ้นก่อน ในอิตาลีโดยมีเจ้าครองแคว้นต่าง ๆ ให้ความสนับสนุนนักเขียน

และศิลปินอย่างกระทู้อรัน จากอิตาลีขบวนการฟื้นฟูศิลปวิทยาที่โคแพร่ขยายเข้าไป
 ในประเทศอื่น ๆ ในยุโรป ส่วนในประเทศฝรั่งเศส การที่กษัตริย์ฝรั่งเศสได้ทรงทำ
 สงครามในอิตาลี ก็ได้ช่วยทำให้ความสนใจที่จะฟื้นฟูศิลปวิทยา ซึ่งมีเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว
 ตั้งแต่ช่วงปลายศตวรรษที่ 15 เป็นต้นมา มีมากยิ่งขึ้นไปอีก ผู้ทรงคุณวุฒิของฝรั่งเศส
 ที่มีบทบาทในการเผยแพร่อารยธรรมกรีกและโรมันมากเป็นพิเศษ ได้แก่ เลอแฟเวรอ
 เคคาเปลอสส์ ซึ่งได้จัดพิมพ์ผลงานของอริสโตเติล พร้อมทั้งคำอธิบาย และงานแปล
 พระคัมภีร์ไบเบิล เป็นภาษาฝรั่งเศสฉบับแรกใน ค.ศ. 1503 ก็โยมบูเค ซึ่งเป็น
 นักกฎหมาย นักประวัติศาสตร์ และผู้เชี่ยวชาญทางด้านอารยธรรมกรีก โรแบร์ต
 เอเคียน ซึ่งเป็นเจ้าของโรงพิมพ์และผู้แต่งพจนานุกรมภาษาละตินและภาษาฝรั่งเศส
 ใน ค.ศ. 1539 และองรี เอเคียน ซึ่งเป็นบุตรของโรแบร์ต เอเคียน และเป็น
 ผู้แต่งพจนานุกรมภาษากรีกใน ค.ศ. 1572

นอกจากมีการตีพิมพ์วรรณกรรมกรีกและโรมัน และหนังสืออื่น ๆ ทั้งที่
 เกี่ยวกับลัทธิมนุษยนิยม และที่สนับสนุนการศึกษาค้นคว้าตามหลักวิทยาศาสตร์และ
 เหตุผลแล้ว พระเจ้าฟร็องซัวส์ที่ 1 เองก็ทรงสนับสนุนการฟื้นฟูแนวความคิดและ
 อารยธรรมสมัยกรีก และโรมันโบราณ ด้วยการจัดตั้งสถาบันการศึกษาขึ้นมาใหม่
 อีกสถาบันหนึ่งในกรุงปารีส ใน ค.ศ. 1529 ซึ่งมีชื่อเรียกว่า Collège de France
 (บูเคเป็นผู้เสนอแนะให้จัดตั้งสถาบันนี้ เพิ่มเติมจากมหาวิทยาลัยที่มีอยู่แล้ว)
 พร้อมทั้งไปรคให้สอนวิชาภาษาละติน ภาษากรีก ภาษาฮีบรู และปรัชญา นอกจากนั้น
 ยังได้มีการจัดระบบการศึกษาระดับมัธยมตามวิทยาลัยต่าง ๆ ขึ้นมาใหม่ โดยกำหนด
 ให้มีการเรียนวิชาภาษาและวรรณคดีกรีกและละตินเป็นเวลา 5 ปี และวิชาปรัชญา
 อีก 2 ปี ก่อนเข้าศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาในคณะเทววิทยา คณะนิติศาสตร์
 และคณะแพทยศาสตร์ ในการฟื้นฟูศิลปวิทยาการในฝรั่งเศสนั้น ผู้ที่มีบทบาทสำคัญมาก

ที่สุดในการกระตุ้นและผลักดันให้มีการพัฒนาทางค่านิยมปัญญาอีกคนหนึ่ง ได้แก่ ฟรอนซ์ว็ส ราเบอแลล ท่านผู้นี้เป็นนักเขียนที่เขียนเรื่องประชดประชันสังคมคล้าย โบคซ์ซีโอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสถาบันศาสนาและการเมือง เป็นนักเขียนร้อยแก้วที่ใช้ภาษาพื้นเมืองไคแหลมคม ราเบอแลล เชื่อว่ามนุษย์จะแก้ปัญหาได้ด้วยสติปัญญา และเหตุผลของตนเอง นวนิยายชวนหัวที่เป็นวรรณกรรมเอกฝรั่งเศส ที่เขาแต่งขึ้นคือ Gargantua และ Pantagruel เป็นเรื่องของยักษ์สองตน ผู้ครองนครที่ปกครองแบบสมัชชากลาง เป็นการแต่งแบบชวนหัวประชดประชันสังคม ทองเรื่องแฝงให้ผู้อ่านเห็นความจริงในชีวิต และเน้นประสบการณ์จะช่วยให้คนฉลาดขึ้น ไม่ใช่ทฤษฎีเลื่อนลอย หรือกฎข้อบังคับของวัด การปฏิเสธความสำคัญของตนเองเป็นการทำลายธรรมชาติของมนุษย์ เขาได้ชื่อว่าเป็นนักมนุษยนิยมที่ยิ่งใหญ่ เขาแนะนำให้คนมีอารมณ์เย็นมองโลกอย่างขบขันและเห็นใจ เข้าใจในพฤติกรรมของเพื่อนร่วมสังคม และรู้ว่าสิ่งใดไร้ประโยชน์ต่อชีวิต ราเบอแลลว่าการหัวเราะเป็นคุณสมบัติที่ดีที่สุดประการหนึ่งของมนุษย์ ราเบอแลลยังได้ชี้ให้เห็นด้วยว่า ระบบการศึกษาที่ใช้กันมาตั้งแต่เดิมในมหาวิทยาลัยนั้น มิได้ทำให้นักศึกษามีความรู้กว้างขวาง หรือลึกซึ้งเท่ากับความรูของยักษ์ Gargantua ที่เรียนคามระบบการศึกษาซึ่งกลุ่มนักมนุษยนิยมได้วางแผนให้ใหม่ นอกจากทางค่านิยมความคิดแล้ว ในแง่ของวรรณคดี ราเบอแลล ก็ถือได้ว่าเป็นนักเขียนคนสำคัญผู้ที่ได้เปิดศักราชยุคใหม่ทางงานงานประพันธ์ประเภทร้อยแก้ว

ทางค่านิยมพันธะ ผลงานที่มีขึ้นในครั้งแรกของศตวรรษที่ 16 ส่วนใหญ่สะท้อนถึงอิทธิพลที่ได้รับจากอิตาลี เป็นต้นว่าผลงานของ เคลมองค์ มาโรท์ ซึ่งใ้คนนำวิธีการประพันธ์โคลง ซอนเนต แบบกวีชาวอิตาลี มาใช้ในฝรั่งเศสเป็นคนแรก เคลมองค์ มาโรท์ เป็นกวีคนโปรดของมาร์เกรวิต เคอ นาวาร์ พระพี่นาง

ของพระเจ้าฟรานซิสที่หนึ่ง ทรงอุปถัมภ์ศิลปินและปราชญ์ในยุคนี้ มาโรต์ เป็นคนแรก ที่นำลัทธิมนุษยนิยมมาจากอิตาลี งานของเขาพยายามจะบรรยายความรู้สึกอย่างตรงไปตรงมาตามแบบของเพทราร์ค แต่มีเสียงสัมผัสไพเราะ แต่เมื่อเขาพยายามจะแปลบทเพลงสวดของกษัตริย์เควิกเป็นภาษาฝรั่งเศส ก็ได้รับการโจมตีอย่างรุนแรงว่า เป็นการดูหมิ่นกฎบัญญัติของศาสนจักร

ผลงานที่มีขึ้นในครึ่งหลังของศตวรรษที่ 16 โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กวีนิพนธ์ของกูแบลเล และ รงซาร์ค ก็ถือได้ว่าเป็นผลงานสมัยใหม่ที่ไม่มีลักษณะแบบยุคกลางหลงเหลืออยู่เลยแม้แต่น้อย ในขณะที่เดียวกันหลังจากที่ได้มีการสั่งห้ามแสดงละครทางศาสนาประเภท *mysteres* ใน ค.ศ. 1548 ก็ได้มีละครประเภทโศกนาฏกรรมขึ้นมาแทน ในอีก 5 ปีต่อมา โดยเริ่มด้วยเรื่อง *Cleopatre Captive* ของ โทมัส แคล

ในตอนปลายศตวรรษที่ 16 ผลงานของมิเชล เคอ มงแตญ ที่ชื่อว่า *Essais* ซึ่งเริ่มปรากฏออกมาตั้งแต่ ค.ศ. 1580 เป็นต้นมา ก็ถือกันว่าเป็นตัวอย่างงานประพันธ์ประเภทประมวลความเห็นเพื่อปรับปรุงสังคมและชีวิตมนุษย์ให้มีสภาพดีขึ้น ตามแนวคิดของมงแตญ มนุษย์จะต้องศึกษาตัวเอง รู้จักตัวเอง และพัฒนาตัวเองอยู่ตลอดเวลา เพื่อที่จะได้ดำเนินชีวิตอย่างสมกุศลและมีความสุข ส่วนผลงานของนักเศรษฐศาสตร์ ยูอง โบแกง มีชื่อว่า *Republique* ก็จัดเป็นงานประพันธ์ประเภทเผยแพร่แนวความคิดทางการเมืองที่มีความสำคัญ ในฐานะงานประพันธ์ชิ้นแรกที่ได้เสนอทฤษฎีว่าด้วยอิทธิพลของคิณฟ้าอากาศที่มีต่อสังคมมนุษย์ชาติ และหลักการว่าด้วยขั้นศิธรรมทางศาสนา และระบอบราชาธิปไตยที่มีขอบเขตจำกัด

การฟื้นฟูศิลปวิทยาการในประเทศอังกฤษ

ยุคทองของวรรณคดีอังกฤษ คือในรัชสมัยพระนางเอลิซาเบธที่หนึ่ง แคนักเขียนอังกฤษฝึกับนักเขียนยุโรปอื่น เพราะมีโคเทคทุนกวีกลาสสิกอย่างคลั่งไคล้ กลับเห็นความสำคัญของภาษาพื้นเมืองมากกว่าสิ่งอื่น แต่กระนั้นกักรวรรณกรรมเอกของอังกฤษสมัยนี้ก็แสดงอิทธิพลของลัทธิมนุษยนิยมเช่นกัน โดยเฉพาะในงานของนักเขียนที่สำคัญยิ่ง 3 ท่าน คือ เซอร์ โทมัส มอร์ วิลเลียมเชกสเปียร์ และเซอร์ ฟรานซิส เบคอน

1. เซอร์ โทมัส มอร์ (Sir Thomas Moore ค.ศ. 1761-1809)

เซอร์ โทมัส มอร์ เกิดที่เมือง Glasgow เมื่อวันที่ 13 พฤศจิกายน ค.ศ. 1761 ได้รับการศึกษาจากมหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด สำเร็จเนติบัณฑิต เป็นตัวแทนสำคัญของมนุษยนิยม ที่กลับคืนชีพขึ้นมา ได้บรรยายเรื่องอาณาจักรพระเจ้าตามทัศนะของ เซนต์ ออกัสติน แสดงทัศนะเย้ยหยันสังคมสมัยนั้น สนับสนุนให้ทุกคนเข้าถึงความสมบูรณ์อย่างเสมอภาค สนับสนุนสมาคมการค้า สถาบันการศึกษาของชาติและสถาบันบริหาร ได้แสดงทัศนะไว้ว่า ผู้ทำหน้าที่ปกครองนั้น ควรเป็นบุคคลที่ได้รับความเลือกขึ้นมา โทมัส มอร์ เป็นผู้นำของกลุ่มนักมนุษยนิยมที่เข้มแข็งผู้หนึ่ง มีความรู้เยี่ยมในภาษาลาติน เขาเป็นสหายนิกของอีราสมัส (อีราสมัส เป็นผู้วางรากฐานในการปรับปรุงคริสต์ศาสนาให้แก่ มาร์ติน ลูเธอร์ ผู้สถาปนานิกายโปรเตสแตนต์) คว้าความคิดทางคานมนุษยนิยมของเขาแสดงออกมาในรูปของความคิดทางการเมืองในหนังสือ Utopia ของเขาเป็นที่รู้จักกันทั่วโลก โทมัส มอร์ เขียนประชดประชันสังคมอังกฤษที่บางคนทำงานน้อยแต่ร่ำรวยกว่าคนทำงานหนัก หนังสือเล่มนี้ปรากฏในประเทศอังกฤษ แต่เมื่อมอร์ถึงแก่กรรมแล้ว จุดประสงค์ของผู้แต่งก็เพื่อแสดงความจริงของชีวิตในสังคมอังกฤษ โทมัส มอร์ เชื่อว่ามนุษย์จะ

ดำเนินชีวิตอย่างอิสระใต้อาณัติใจและความตั้งใจ มีใจกว้างที่จะยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น รู้จักการเสียสละเพื่อสังคมโดยไม่สูญเสียความเป็นตัวของตัวเอง เซอร์ โทมัส มอร์ กลายเป็นบุคคลสำคัญ เป็นนักศาสนาที่เคร่งครัด ไคปฏิเสฐที่จะเสนอ เอนรีที่ 8 ขึ้นเป็นหัวหน้าศาสนาในอังกฤษ และเพราะเหตุนี้เองจึงต้องกักคุกและถูกประหารชีวิต กาลต่อมาได้รับยกย่องว่าเป็นนักบุญที่สำคัญคนหนึ่ง

2. วิลเลียม เชกสเปียร์ (William Shakespeare ค.ศ. 1564-1616)

วิลเลียม เชกสเปียร์ เกิดเมื่อวันที่ 26 เมษายน ค.ศ. 1564

ที่สแตรทฟอร์ด-ออน-เอวอน (Stratford-on-Avon) ในเมืองวอร์วิกเชอร์ (Warwickshire) เชกสเปียร์มีประวัติค่อนข้างเรียบ แม้จะมีคมนเสียเป็นส่วนมาก เช่นเดียวกับคนที่มชื่อเสียงส่วนมากในสมัยนั้น บิดาเป็นคนขายเนื้อ และคนเลี้ยงวัวในเมืองสแตรทฟอร์ด เป็นคนงานเทศบาลที่เข้มแข็งคนหนึ่ง ส่วนแม่ อาร์ทิน มาร์คาของเขานั้นเป็นบุตรของชาวนาที่ค่อนข้างมั่งคั่งในเมืองนั้น เชกสเปียร์ได้รับการศึกษาชั้นมัธยมในเมืองสแตรทฟอร์ด ที่โรงเรียนนี้เขาได้เรียนภาษาลาติน คณิตศาสตร์ และเรื่องราวของพระคัมภีร์ อย่างไรก็ตาม ไม่ปรากฏหลักฐานใด ๆ ว่าเขาเคยเป็นนักเรียนที่ฉลาดปราดเปรื่อง ในหนังสือเรื่อง *The Merry Wives of Windsor* ของเขาได้มีบางตอนที่แสดงให้เห็นถึงวิธีการสอนภาษาลาตินในสมัยนั้น เมื่ออายุได้ 18 ปี เขาออกจากโรงเรียนและได้แต่งงานกับ แอน แอฮาเลย์ บุตรสาวของชาวนาที่อาศัยอยู่ในละแวกบ้าน ต่อมาเขาได้ยืมทำงานค้าขายกับบิดาอยู่ระยะหนึ่ง แต่บิดาได้ประสบปัญหาการเงินอย่างหนัก ดังนั้นในปี ค.ศ. 1585 เขาจึงออกเดินทางมาลอนดอนแล้วพักเพื่อลองเสียงโชค มีเรื่องกล่าวว่าเชกสเปียร์ต้องรีบร้อนเดินทางออกจากเมือง เพราะถูกจับได้ว่าขโมยกวางของเซอร์ โทมัส กูซี

ขุนนางคนหนึ่งในห้องกินนั้น ซึ่งต่อมาภายหลัง เช็คสเปียร์ ได้เขียนลงในบทของ แชลโลว์โนในเรื่อง เฮอร์ที 4 อย่างไรก็ตาม เรื่องนั้นนับว่ามีหลักฐานที่พอจะเชื่อถือได้แน่นอนก็คือ ราว ค.ศ. 1590 เช็คสเปียร์ ได้เป็นสมาชิกของคณะละครของ ลอร์ด แชมเบอร์เลน ในลอนดอน เช็คสเปียร์เริ่มงานละครชิ้นแรกของเขาในปี ค.ศ. 1591 บทละครบทแรกคงจะได้ออกเรื่อง *Love's Labour's Lost* ซึ่งเป็นละครชวนหัวเบา ๆ ซึ่งรวมเอาข้อสังเกตต่าง ๆ เกี่ยวกับแฟชั่นของลอนดอน ตลอดจนความคิดขั้น ๆ และวิธีการพูด ตลอดจนล้อคำพูดต่าง ๆ ในสมัยนั้น และในปีนั้นเอง เช็คสเปียร์ก็ได้เขียนเรื่อง *Two Gentleman of Verona* และ *The Comedy of Errors* และต่อมาก็ได้เขียน *โรมิโอ และจูเลียต* ซึ่งเป็น โศกนาฏกรรมเรื่องแรกของเช็คสเปียร์ และเป็นบทละครเรื่องแรกที่สามารถแสดงถึงความสามารถทางการประพันธ์อย่างแท้จริง เรื่องทั้งหมดที่เช็คสเปียร์แต่งขึ้นใน ขณะที่กิจการละครกำลังรุ่งเรือง เมื่อวันที่ 3 มีนาคม ค.ศ. 1592 คณะละครก็ได้เริ่มเล่นบทละครเรื่องใหม่ที่เขาแต่งขึ้นคือเรื่อง *เฮอร์ที 4* และได้รับความนิยมอย่างกว้างขวาง เพราะคนในสมัยพระนางอลิซาเบธสนใจในประวัติศาสตร์เป็นอย่างมาก เขาเหล่านั้นรู้สึกเหมือนกับว่า เรื่องราวต่าง ๆ นั้นยังคงดำเนินติดต่อกันอยู่ความสำเร็จในการสร้างละครเรื่องนี้ทำให้เพื่อนนักเขียนหลายคนอิจฉา เช่น กรีน เป็นต้น ในปี 1596 และ 1597 เช็คสเปียร์เขียนเรื่อง *The Taming of the Shrew, Midsummer Night's Dream* และ *The Merchant of Venice* เรื่องสุดท้ายนี้เช็คสเปียร์ได้เขียนเป็นแบบบทกลก ซึ่งเป็นที่นิยมของประชาชนมาก ในปี ค.ศ. 1594 เช็คสเปียร์ถูกเรียกให้เข้าไปเล่นละครในวังเป็นครั้งแรก และตั้งแต่นั้นมาจนสิ้นรัชกาล เขาก็มักจะแต่งละครและเล่นถวายเป็นประจำที่ไวทฮอลส์ และที่พระราชวังกรีนนิช ราวปี ค.ศ. 1598 คณะละครของเช็คสเปียร์ได้ประสบคู่แข่ง ซึ่งเริ่มจะเป็นที่ติดอกติดใจของประชาชน ระยะเวลาที่เช็คสเปียร์หันมา

ประพันธ์บทละคร จำพวกโศกนาฏกรรม เช่น จูเลียส ซีซาร์ แอมเลต โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแอมเลต เขาได้บรรยายถึงการต่อสู้แข่งขัน ระหว่างคณะละครของเขา กับคูริ ซึ่งส่วนมากเป็นเด็กชายวัยรุ่น ในปี 1603 พระเจ้าเจมส์ที่ 1 เสด็จขึ้นครองราชย์ พระองค์สนพระทัยและเอาพระทัยใส่ในกิจการละครยิ่งกว่าพระนางอลิซาเบธ ทำให้การละครของเชกสเปียร์เริ่มเจริญรุ่งเรืองขึ้นมาใหม่อีกครั้งหนึ่ง ภายใต้นบตละครของเชกสเปียร์ที่ผลิตออกมาล้วนแล้วแต่เป็นบทละครที่ยิ่งใหญ่ และนำชื่อเสียงมาสู่เขาทั้งสิ้น ในปี ค.ศ. 1610 เชกสเปียร์ก็สามารถเอาชนะคณะละครคู่แข่งของเขาได้อย่างเด็ดขาด เรื่องที่เขาแต่งในระยะหลัง ๆ ก็มี Cymbeline ซึ่งเป็นเรื่องประเภทตลกปนเรื่องเศร้าเป็นเรื่องราว ๆ ซึ่งกลายมาเป็นเรื่องที่อยู่ในความนิยมของประชาชนยิ่งกว่าเรื่องประเภทอื่น ประกอบกับโรงละครโรงใหม่ของเชกสเปียร์ได้จัดประทับตกแต่งอย่างหรูหราสวยงามจนคนในสมัยนั้นมองไปในรูปเป็นของวิเศษ ในปี ค.ศ. 1612 เชกสเปียร์ก็ผลิตละครเรื่องสุดท้ายออกมาคือเรื่อง The Tempest หลังจากนั้นเขาก็พักผ่อนอยู่กับบ้านเฉย ๆ ที่สแตรทฟอร์ด และถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ 23 เมษายน ค.ศ. 1616 อายุเพียง 52 ปี ในปี ค.ศ. 1623 มีผู้รวบรวมบทละครของเชกสเปียร์พิมพ์ขึ้นเป็นครั้งแรกมี เฮมิงจ์ และคอนเคลตันส่วนใหญ่ในกิจการละครของเชกสเปียร์ได้ร่วมกันเป็นผู้จัดการ ชื่อเสียงของเชกสเปียร์จึงยิ่งทวีมากขึ้นทุกที ๆ และดูเหมือนจะได้รับความนิยมสูงสุด ในคริสต์ศตวรรษที่ 18-19 ซึ่งคนอ่านตลอดจนนักวิจารณ์ทั่วไป หันมาเพ่งเล็งในด้านบทบาทของตัวละครแต่ละตัวมากกว่าเนื้อเรื่อง และเมื่อเร็ว ๆ นี้คนส่วนมากหันมาสนใจวินัยชนซึ่งเป็นโคลงสั้น ๆ มากกว่าบทละคร นับได้ว่าเชกสเปียร์เป็นกวีที่มีชื่อเสียงมากที่สุดคนหนึ่งในโลก